

ÇAĞATAY TÜRKÇESİNDE EKLERDE GÖRÜLEN YUVARLAKLAŞMALARDAKİ ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ ETKİSİ

Ümit EKER*

ÖZET

Anadolu'da XIII. yüzyıldan başlayarak XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden Türkçeye Eski Anadolu Türkçesi adı verilmektedir. Buna mukabil Orta Asya'da XV ve XIX. yüzyıllar arasında Orta Asya Türklüğünün ortak yazı ve edebiyat dili olarak kullanılan dile de Çağatay Türkçesi adı verilmektedir. Farklı coğrafyalarda olmalarına rağmen Arap – Fars edebî geleneğinin birleştirici etkisiyle bu iki edebî dil arasında belli bir yakınlaşma meydana gelmiştir.

Bu çalışmada Çağatay Türkçesinde eklerde görülen yuvarlaklaşmalar üzerinde durulacaktır. Bu yuvarlaklaşmalar, ünsüz erimeleri, dudak ünsüzlerinin baskısı gibi nedenlerle olabildiği gibi, Köktürkçeden beri gelen ve aslı diyebileceğimiz yuvarlaklaşmaların etkisiyle de gerçekleşebilir. Bütün bunlardan farklı olarak Oğuzcanın en güçlü şubesi durumundaki Eski Anadolu Türkçesinin Çağatay Türkçesi üzerinde yuvarlaklaşma yönüyle bir etkisinden de söz etmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Köktürkçe, Oğuzca, Yuvarlaklaşma.

THE EFFECT OF OLD ANATOLIAN TURKISH ON THE ROUNDEDNESS SEEN IN THE AFFIXES OF CHAGATAI TURKISH

ÖZET

Turkish in Anatolia, which continued from the XIIIth century to the second half of the XVth century, is named Old Anatolian Turkish. On the other hand, the language, which was used as the common language for writing and literature of Central Asian Turks in Central

---

* Muğla Üniversitesi Doktora Öğrencisi. umiteker@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Asia, between XVth and XIXth centuries, is named Chagatai Turkish. A certain affinity occurred between these two literary languages with the unifying effect of Arabic - Persian literary tradition, although they were in different geographies.

The roundedness encountered in the affixes of Chagatai Turkish will be emphasized in this study. This roundedness can be the result of disappearance of the consonants, pressure of labial consonants or it can occur with the effect of primary roundedness which has come since the time of Kokturkish. Apart from all these reasons, the roundedness influence of Old Anatolian Turkish, which was the most powerful branch of Oghuz language, on Chagatai Turkish should also be mentioned.

Key Words: Chagatai Turkish, Old Anatolian Turkish, Kokturkish, Oghuz, become roundedness.

1. Giriş

Çağatay Türkçesi üzerine bugüne kadar çeşitli düzeylerde bilimsel çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalarda Çağatay Türkçesinin özellikleri her yönüyle ortaya konmuştur. Bu çalışmaların sonucunda genel olarak Çağatay Türkçesinde düzlük yuvarlaklık uyumunun tam olarak gelişmediği ifade edilmiş, bunun nedeni de araştırmacılar tarafından kelimelerdeki bazı eklerin ya sadece düz ya da sadece yuvarlak şekillerinin olmasıyla açıklanmıştır (Eckmann 1988: 15, 16, 17).

Bu çalışmada, Çağatay Türkçesiyle XV. yüzyılda Seyyid Kasımî tarafından kaleme alınmış dört destandaki yuvarlak ünlülü ekler ve bu eklerin yuvarlak olma nedenleri irdelenecektir. Çalışmaya kaynaklık edecek eser 1987 yılında Taşkent'te Özbekistan SSR Fen Neşriyatınca yayımlanan *Seyyid Kasımîning Edebiy Didaktik Dastanleri* (SKD) adlı çalışmadır. Eser, Babahan Kasımhanov tarafından kaleme alınmıştır. Eserde öncelikle manzum olarak yazılmış bu destanlar hakkında bilgiler verilmiş, sonra da örnekler üzerinde durulmuştur. Taşkent'te yayımlanan bu eser, Türkiye Türkçesine Ümit EKER tarafından aktarılmış ve verilen örnek parçalar üzerinden Çağatay Türkçesinin özellikleri tespit edilmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Eski Anadolu Türkçesindeki eklerde ve kelime tabanlarındaki yuvarlaklaşma, araştırmacılar tarafından her yönüyle ortaya konmuştur. Bu konuda, yuvarlaklaşmayı kelimelerde ve eklerde olmak üzere iki başlık hâlinde inceleyen Timurtaş'ın çalışması önemlidir. Timurtaş, eklerdeki yuvarlaklaşmayı ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler ve sonradan yuvarlaklaşmış ekler olmak üzere iki başlık altında ele almıştır (Timurtaş 1994: 31 – 40). Şahin de konuyu yuvarlaklık ve yuvarlaklaşma başlığı altında incelemiştir. Şahin çalışmasında konuyu, Eski Türkçeden beri devam eden ikinci hece yuvarlaklığı ve Eski Anadolu Türkçesinde meydana gelmiş yuvarlaklaşmalar olarak ikiye ayırmış, eklerdeki yuvarlaklık konusunda da devamlı yuvarlak ünlü bulunduran ekler, devamlı düz ünlü bulunduran ekler, hem düz hem de yuvarlak ünlü ile kullanılan ekler olmak üzere üç başlığa yer vermiştir (Şahin 2003: 38 – 40). Gülsevin ve Boz da yuvarlaklaşmayı, ses olaylarına bağlı yuvarlaklıklar, Dudak ünsüzlerine bağlı yuvarlaklıklar ve Eski Türkçeden devam eden yuvarlaklıklar olmak üzere üç başlık hâlinde ele almışlar, ayrıca yuvarlak ünlülü elerin bir listesini vermişlerdir (Gülsevin ve Boz: 2004: 94, 95). Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen çalışmalardaki tasnifler esas alınmış, örnekler bu başlıklar altında incelenmiştir. Zira bu yuvarlaklaşmalarda Köktürkçeden gelen aslı şekillerle sonradan yuvarlaklaşan şekillerin tespiti önemlidir. Eski Anadolu Türkçesinin Çağatay Türkçesi üzerinde eklerde ne derece bir etkisinin bulunduğu ancak böyle bir sınıflandırmayla anlaşılabilir.

2. Çağatay Türkçesi ve Seyyid Kasımî

Çağatay Türkçesi, Orta Asya Türklüğünün XV – XIX. yüzyıllar arası edebî lehçesi durumundadır. Bu dönemde Orta Asya coğrafyasında bulunan birçok farklı Türk boyu günlük hayatlarında kendi ağız özelliklerine dayanan dili konuşmalarına rağmen yazı ve edebiyatta Çağatay Türkçesini kullanmışlardır (Eckmann 1988: IX). Çünkü Çağatay Türkçesi, Karahanlı ve Harezmi edebî dili ve geleneğinin son halkası, aynı zamanda bölgede konuşulan bütün lehçe ve ağızlardan daha gelişkin olma özelliğine sahiptir.

Yukarıda sözü edilen yüzyıllar arasında Doğu Türkçesinin en güçlü temsilcisi şüphesiz ki Çağatay Türkçesidir. Yaklaşık dört yüzyıllık bir zaman sürecinde birçok şair ve yazar yetişmiş, Türk edebiyatına birçok eser kazandırılmıştır. Bunlardan en fazla bilineni Ali Şir Nevai'dir. Bütün bu şair ve yazarların ortak yanı, dönemin hâkim edebî geleneğini çok iyi bilmeleri, aynı zamanda da Anadolu'da Oğuzca temelinde gelişen edebî sıçramayı yakından takip etmeleriydi. Yaklaşık IX. yüzyıldan beri Orta Asya coğrafyasında etkili olan Arap ve Fars edebî geleneği, sırasıyla Karahanlı ve Harezmi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

sahalarında daha da geliştirilmiş, Türk'ün kendine has kültürü, dünya görüşü, hayatı ve doğayı algılama gücüyle birleştirilmiş, ortaya bambaşka, ancak çok güçlü bir edebiyat çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra Anadolu'da yetişen şairler de Çağatay sahasında gelişen edebiyatı çok yakından takip etmişlerdir. Osmanlı şairleri Çağatayca şiirler kaleme almışlar¹, Çağatay edebiyatının en güçlü ismi Nevaî'ye nazireler yazmışlardır (Çetindağ: 2006: 44, 45).

Anadolu'da ve Orta Asya'da farklı gelişmeler ve etkiler altında gelişen bu iki edebiyatın birleştirici yönü kuşkusuz Doğu medeniyetinin, yani İslam medeniyetinin etkisi altında ortaya çıkmalarıdır. Aynı kültür dairesine mensup olmanın getirdiği yakınlık, beraberinde sanatçıların birbirlerinin yazdığı eserleri okumalarını hatta birbirlerine nazire yazmalarını getirmiştir. Arap ve Fars edebî geleneği içinde gelişen edebî motifler ve mazmunlar, bu iki edebiyatta büyük oranda korunmuş, bu da ortaya ruh olarak birbirine benzer iki edebiyat çıkarmıştır. Tabii ki bunlar arzulanan gelişmelerdir. Türklüğün farklı kolları arasındaki bu karşılıklı etkileşimler Türk dilinin gelişmesine imkân sağladığı kadar, Türk edebiyatını da zenginleştirir.

Çağatay Türkçesinin kurulduğu XV. yüzyıldan itibaren birçok şair yetişmiştir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden şahsiyet, Seyyid Kasımî de Nevaî gibi XV. yüzyılda yaşamış ve eserler vermiştir. Kasımî bu yönüyle Nevaî'nin çağdaşıdır. Kasımî ile ilgili bilgileri sadece kendi yazdığı eserden elde edebiliyoruz. Döneminin en önemli biyografik eseri olan *Mecâlisü'n-Nefâis*'te dahi adına rastlanmaz (Kasımhanov 1987: 11).

Kasımî'nin dört eseri vardır. *Mecmau'l- Ahbâr*, *Gülşen-i Râz*, *Hakikatnâme*, *Sadâkatnâme* adlarını taşıyan bu eserlerin asıl nüshaları Hindistan'ın Rempür şehrindeki Rıza Kütüphanesinde (Kasımhanov 1987: 11).

Kasımî'nin *Hakikatnâme* adlı destanı, eserin son bölümündeki mısralardan anlaşıldığına göre (H. 863, M. 1458-1459) yıllarında tamamlanmıştır. Aynı mısralardan şairin Horasan'da yaşadığı bilgisine de ulaşılmaktadır (Kasımhanov 1987: 16).

Kasımî Orta Asya Türklüğünce çok iyi bilinen Nizamî ve Haydar Harezmi geleneğinin devam ettiricisidir. Bilindiği gibi bu iki şahsiyetin en önemli yönü didaktik eser geleneğini ileri seviyelere taşımalarıdır. Kasımî de bu yola girmiş, didaktik eser yazıcılığına katkıda bulunmuştur. Bu konuda kendisinden önceki sanatçıları ve eserleri çok iyi bilen şair, kendi eserlerini de bu büyük şahsiyetlere

¹ bk. Sertkaya 1970.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

nazire olarak kaleme almıştır. Örneğin, şair *Mecmau'l-Ahbâr* adlı eserini, Nizâmî'nin *hamsesinin* birinci destanı olan *Mahzenü'l-Esrâr* ve Haydar Harezmi'nin *Mahzenü'l-Esrâr* adlı eserlerine nazire olarak kaleme alır. Bu eser Timurluların soyundan gelen Ebu Send Mirza'ya ithaf edilmiştir. Eserin yazılış yılı hakkında bilgi yoktur. Şairin ikinci eseri *Gülşen-i Râz*'dir. Yazılış yılı hakkında bilgi bulunmayan eser, Cemaleddin Seyyid Mezid'e ithaf edilmiştir. Şairin üçüncü eseri *Hakikatnâme*'dir. Eser (H. 863, M. 1458-1459) yıllarında yazılmıştır. Şairin son eseri *Sadakatnâme*'dir. Feridüddin Attar'ın *İlâhinâme* adlı eserine nazire olarak yazılan eser, didaktik anlamda diğer eserlerinden farklıdır (Kasımhanov 1987: 16 - 19).

Doğu edebiyatında, çeşitli hikâyeler anlatarak topluma ve idarecilere öğütler veren eserler didaktik destan olarak adlandırılmaktadır. Arap, Fars ve Türk edebiyatında birçok örneği olan türün gelişmesine Türkler şüphesiz ki çok büyük katkılar vermiştir. Fars edebiyatında olgunlaşıp gelişen tür, Türk edebiyatında Nizâmî ile daha başka anlam kazanmıştır. İşte Kasımî de bu geleneğin XV. yüzyıldaki temsilcisidir.

Seyyid Kasımî'nin sanat anlayışında öğreticilik yön ağır basar. Manzum olarak yazılan eserlerin tamamında Doğu geleneği içerisinde önemli yeri bulunan hikâyeler anlatılır ve bu şekilde fert ve toplum hayatında önemli yeri olan olumlu işler ve davranışlar yüceltilir. O, eserleriyle sadece topluma ışık tutmakla kalmaz, edebî olarak ele aldığı hikâyeleriyle devrinin yöneticilerine de yol gösterir. Hemen her eserinde yöneticideki en önemli özelliğin adalet olduğunu vurgular. Şairin Doğu edebiyatına özgü bu tahkiye yöntemini kullanarak dinî ve ahlaki öğütler vermesi, devrin idarî yapısı ve gelişmişlik düzeyi düşünüldüğünde önemli olarak görülmelidir.

3. Lehçe Karışması

Türk milletinin en önemli özelliği sürekli hareket hâlinde olmasıdır. Sürekli hareket esasına dayanan bu yaşam şeklinin de dile yansımaması düşünülemezdi. Orta Asya gibi zor bir coğrafyada gerek ekonomik ihtiyaçlardan, (hayvanlara uygun otlak bulmak ve bu sayede geçimi temin etmek... gibi) gerekse de savaş, tabii afet, kıtlık gibi nedenlerden dolayı sürekli hareket hâlinde olan Türk boyları (Sinor 2003: 18), yabancı kavimlerle karışmalarının yanı sıra kendi içinde de birtakım karışmalar yaşamıştır.

Lehçe karışması bir dilin ağızlarının coğrafî, siyasî, iskân, kültürel vb. sebeplerle ses, yapı, kelime gibi düzeylerde birbiriyle karışarak bir ağız/lehçe tabakalaşmasıyla meydana gelir (Akar 2008b: 616). *Orhun yazıtlarından* itibaren görülen bu karışmalar (Gabain

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

1995: 2), ileriki dönemlerde hızlanarak devam etmiştir. Karahanlı döneminde yazılmış olan *Divanü Lüğati't-Türk* adlı eserde bu karışmalara sıkça rastlanır. Kaşgarlı Mahmud eserinde boyların birbiriyle olan dil farklılıklarına işaret etmiştir (Ercilasun 2007: 321). Türklerin X. Yüzyıldan sonra Batı'ya doğru göç hareketleriyle hızlanan bu ağız/lehçe karışımları XIV. yüzyıldaki Harezmi Türkçesi döneminde uç boyutlara ulaşmıştır (Akar 2005: 159).

Sonraki dönemlerde ortaya çıkan çeşitli yazı dillerinde bu yapılar farklı farklı şekillerde kurallaşmıştır. Örneğin XIII. yüzyılda Anadolu'da Oğuzca temelinde ortaya çıkan Eski Anadolu Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesine has şekiller ağızlarda iç içe bulunmaktaydı. Sonraki süreçte Azerbaycan Türkçesi farklı yapıları, Anadolu'daki Osmanlı ve devamındaki Türkiye Türkçesi farklı yapıları koyulaştırıp kurallaştırmıştır. Bu konuyla ilgili bir yazısında Dilaçar, *Dede Korkut Kitabı*'ndaki Azeri Türkçesine has unsurları açıklarken bu konuya değinmiş, ikili şekillerin o dönem ağızlarında birlikte bulunduğunu, dolayısıyla bunların esere yansıdığını belirtmiştir. Dilaçar ayrıca, bu unsurların daha sonraki süreçte iki farklı yazı dili alanında farklı farklı koyulaştırılıp kurallaştırıldığını ifade etmiştir (Dilaçar 1988: 84).

Anadolu sahasında yazılmış ilk eserlerde Doğu Türkçesi unsurlarının bulunmasıyla ilgili olarak da bir takım görüşler ileri sürülmüştür. Türk dili tarihi içinde “olga – bolga” sorunu olarak da bilinen bu tartışmalarda Oğuzca temelinde gelişen Eski Anadolu Türkçesinde bu unsurların bulunma nedenleri tartışılmıştır. Arat bir çalışmada bu unsurlardan dolayı dönemi karışık dönem olarak adlandırmıştır (Arat 1987: 317, 318). Bu dönemde yazılmış eserlerden olan *Behçetü'l-Hadâik* üzerine doktora çalışması hazırlayan Canpolat'a göre bu karışıklığın sebebi yazı dilinin etkisi ve buna yerli özelliklerin kendiliğinden karışmasıdır (Ercilasun 2007: 441). Bu konuda çeşitli yazılarıyla görüşler ileri süren Zeynep Korkmaz, Anadolu'da yazı dilinin sanıldığı gibi XIII. yüzyıl sonlarında ve kendi içinde müstakil olarak başlamadığını, Orta Asya yazı dili ile bağlantılı olarak kurulup geliştiğini ileri sürer. Korkmaz'a göre XI ve XII. yüzyıllarda Orta Asya'da tek yazı dili durumundaki Karahanlı Türkçesinden Eski Anadolu Türkçesine geçiş bu karışık devir ile gerçekleşmiştir. Kısacası Korkmaz'a göre Selçuklular dönemindeki Türkçe bu geçişi sağlayan Türkçedir ve karışık devirdir (Korkmaz 1995: 284 – 285). Bu konuda Şinasi Tekin buraya kadarki görüşlerden farklı bir görüş ileri sürmüştür. Tekin'e göre eski yazı dili geleneğinin etkisi çok sınırlıdır ve bu etkiler sadece o bölgelerden Anadolu'ya gelmiş çok az sayıda kişinin eserlerinde görülür (Tekin 1974: 69). Son olarak Ercilasun'un 1988 yılında Uluslar Arası Türk Dili Kongresinde sunduğu bildirisinde de konu bir başka açıdan ele alınmış, sanıldığı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

gibi *Behçetü'l Hadâik*'in XII. yüzyıl ya da XIII. yüzyılın başında değil XIV. yüzyılda yazıldığı ifade edilmiştir. Ercilasun'a göre bu eserlerin yazarları Orta Asya'daki edebî dili iyi bilen kimselerdir ve bu kişiler Anadolu'ya gelince bu edebî dil ile yazmışlar; fakat eserlerine zaman zaman da Oğuzca özellikleri yansıtılmışlardır (Ercilasun 2007: 441).

4. Çağatay Türkçesinde Yuvarlaklaşma

4.1. Köktürkçede Her Zaman Yuvarlak Olan Ekler

4.1.1. $-sU^2n$ (Emir Kipi Üçüncü Teklik Şahıs Eki): *ayıtsun* “söylesin” (SKD 1987: 72, 144), *bilsün* (SKD 1987: 111), *çalmasun* (SKD 1987: 129), *yesün* (SKD 1987: 46), *yetsün* “ulaşsın” (SKD 1987: 136), *alsunlar* (SKD 1987: 113).

Köktürkçede tamamen yuvarlak ünlülerle $-zU^2n$ şeklinde kullanılan ek (Tekin 2003: 180), Eski Anadolu Türkçesinde de $-sU^2n$ şeklinde yuvarlak ünlülüdür (Gülsevin ve Boz 2004: 135).

Çağatay Türkçesinde ise yuvarlak $-sU^2n$ ekinin yanı sıra *dék* eki de (Eckmann 1988: 118) üçüncü teklik şahıs emir eki göreviyle kullanılabilir. Bu anlamda Eski Anadolu ve Çağatay Türkçesi Köktürkçedeki şekli devam ettirmiştir. Ek, çalışma metninde altı ayrı kelimedede yedi kez kullanılmıştır. Ekin bu yuvarlak kullanımlarında Köktürkçeden beri gelen aslı şekillerin korunması etkili olabileceği gibi, Köktürkçedeki şekilleri büyük oranda devam ettiren Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlaklaşma eğiliminin de payı bulunabilir.

4.1.2. Ettirgenlik (Fiilden Fiil) Ekleri

4.1.2.1. $-DU^2r$ Eki: *azdur-* “yoldan çıkart-” (SKD 1987: 102), *öltür-* (SKD 1987: 129), *öltürtür-* (SKD 1987: 72, 143), *öltürüngüz* “öldürünüz” (SKD 1987: 113), *tundururlar* “avuturlar, teskin ederler” (SKD 1987: 61).

Köktürkçede ettirgenlik göreviyle $-tU^2r$ şeklinde kullanılan ek (Tekin 2003: 96), tamamen yuvarlak ünlülüdür. Bu yuvarlak ünlülü kullanımlar Eski Anadolu ve Çağatay Türkçesinde $-dU^2r$ (Şahin 2003: 72, Eckmann 1988: 17) şeklinde devam etmiştir. Ek metinde üçü ayrı kelimeler olmak üzere beş kez kullanılmıştır. Bu anlamda Eski Anadolu ve Çağatay Türkçesi Köktürkçedeki aslı şekilleri devam ettirmiştir.

4.1.2.2. $-U^2r$ Eki: *kêçür-* “affet-” (SKD 1987: 50, 90), *yetür-* “ulaştır-” (SKD 1987: 62).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Köktürkçede tamamen yuvarlak ünlülü olarak $-GU^2r$ şeklinde kullanılan ek (Gabain 1995: 59), Eski Anadolu Türkçesinde $-U^2r$ (Şahin 2003: 72) şeklinde yuvarlak ünlülüdür. Esasen Eski Anadolu Türkçesinde de ettirgenlik göreviyle kullanılan bir $-gU^2r$ (Şahin 2003: 72) eki vardır. Ancak, kanaatimizce ekin bu şekilde kullanımı, Anadolu'ya göç etmiş farklı Türk boylarının oluşturduğu bir ağız çeşitliliğinin edebî dile yansımalarının sonucudur. Bu kullanım yaygın bir kullanım değildir. Çünkü Oğuz boylarının dilinde ekin başındaki “g” sesi çoğunlukla erimiştir.

Çağatay Türkçesinde ise ek, ettirgenlik eki olarak $-ğAr$, $-kAr$, $-GU^2r$ şekillerinde kullanılmakla birlikte (Eckmann 1988: 46), ekin başındaki “g” ünsüzünün eridiği $-U^2r$ 'lu (Eckmann 1988: 47) yapıların bulunduğu da bilinmektedir. Özellikle ekin erimiş şekillerinin kullanılmasında bir Eski Anadolu Türkçesi etkisinden söz edilebilir. Çünkü Çağatay sahasındaki aslı şekillerin “g” erimesiz olarak bulunması gerekir. Metinde iki ayrı kelime üç kez kullanılmıştır. İki kelime gibi sınırlı bir kullanım, bu etkinin önemli göstergesidir.

4.1.2.3. $-GU^2r$ Eki: *azğur-* “yoldan çıkart-” (SKD 1987: 62), *bitkür-* “bitir-, tamamla-” (SKD 1987: 131), *yetkür-* “ulaştır-” (SKD 1987: 73, 91, 123).

Yukarıda ettirgenlik ekinin kullanımları görülmektedir. Bir önceki örnekte de belirtildiği gibi ekin Köktürkçedeki kullanımı $-GU^2r$ şeklindedir.

4.1.3. $-(U^2)r$ (Geniş Zaman Eki): *alurmen* “alırım” (SKD 1987: 50), *saturmên* “satarım” (SKD 1987: 69, 127), *aytursên* “söylersin” (SKD 1987: 62), *bolursan* “olursun” (SKD 1987: 122), *aytur* “söyler” (SKD 1987: 48, 100), *bilür* “bilir” (SKD 1987: 65, 111), *barursız* “varırsınız, gidersiniz” (SKD 1987: 139), *ayurlar* “söylerler” (SKD 1987: 62), *tundururlar* “avuturlar, teskin ederler” (SKD 1987: 61).

Köktürkçede genellikle $-(U)r$ nadiren $-Ar$, tek tük de $-(I)r$ (Gabain 1995: 80) şeklinde kullanılır.² Köktürkçede genellikle yuvarlak ünlülü olarak kullanılan ekin yardımcı ünlüsü, Eski Anadolu Türkçesinde her zaman yuvarlak ünlülüdür (Karadoğan 2003: 174).

² Ekin düz ünlülü olarak kullanımı çok sınırlı olduğu için Köktürkçede her zaman yuvarlak ünlülü olan ekler grubunda değerlendirilmiştir. Çünkü ekin bu türlü kullanımı, genel kuralı bozacak kullanım sıklığına sahip değildir.

Çağatay Türkçesinde ekin yardımcı ünsüzü genellikle yuvarlak olarak ($-U^2$) gelmesine karşın, seyrek olarak genişlemiş ($-A$) şekillerine de rastlanır (Eckmann 1988: 126).

Ekin yuvarlak ünlüyle kullanımlarında Köktürkçeden gelen aslı şekillerin korunması eğilimi olabileceği gibi Eski Anadolu sahasında yoğun olarak görülen yuvarlaklaşma eğiliminin de etkisi bulunabilir. Yukarıdaki örneklerde ekin şahıs ekleriyle kullanımı görülmektedir.

4.1. Köktürkçede Kısmen Yuvarlak Olan Ekler

4.2.1. -Um (Fülden İsim) Yapma Eki: *ölüm* (SKD 1987: 90, 98, 118, 125).

Köktürkçede ekin yardımcı ünlüsünün yuvarlak ünlülü olarak kullanımı seyrek (Gabain 1995: 53).

Eski Anadolu Türkçesinde ekin yardımcı ünlüsü ünlü uyumlarına girmiş (Gülsevin ve Boz 2004: 158), hem düz hem de yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

Çağatay Türkçesindeki şekli de Eski Anadolu Türkçesindeki gibi hem düz hem de yuvarlak ünlülüdür (Eckmann 1988: 40). Bu anlamda ekin hem Eski Anadolu hem de Çağatay Türkçesindeki kullanımı Köktürkçeden bir sapma olarak değerlendirilebilir. Ancak, ekin yuvarlak ünlülü olarak kullanımında ekin aslını teşkil eden $-m$ 'nin dudak ünsüzü olmasının etkisi vardır. Bilindiği gibi dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı bir etkisi söz konusudur. Metinde bir örnekte rastlanılan ekin yuvarlak ünlülerle kullanımı sınırlıdır.

4.2. Sonradan Yuvarlaklaşan Ekler

4.3.1. Bilinen Geçmiş Zaman Eki: *kördüm* (SKD 1987: 73, 146), *oldum* (SKD 1987: 29), *alduğ* (SKD 1987: 88), *çşütüdük* (SKD 1987: 141), *olduğ* (SKD 1987: 111).

Eski Anadolu Türkçesinde birinci ve ikinci şahıslarda yuvarlak ünlülü olarak kullanılan ekin yuvarlak olmasının sebebi birinci teklik şahısta, $-m$, ikinci teklik şahısta $-ñ$, birinci çokluk şahısta ise $-dU^2k$ sıfat fiilinin analogik baskısıdır (Karadoğan 2003: 178).

Çağatay Türkçesinde, $-DI$ ve $-DU$ şeklinde hem yuvarlak hem de düz şekilleriyle kullanılan ek (Eckmann 1988: 120), metinde dördü ayrı kelimeler olmak üzere altı yerde yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. Bu sınırlı kullanımlar yuvarlaklaşmanın bu ek düzeyinde başlangıç aşamasında bulunduğunu gösterir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

4.3.2. +U²ñ, +nU²ñ (İlgi Hâl Eki): *gerdüñ* “tozun” (SKD 1987: 149), *munuñ* “bunun” (SKD 1987: 125), *üyniñ³* “evin” (SKD 1987: 116), *üyüñ* “evin” (SKD 1987: 136).

Metinde *üyüñ* ve *üyniñ* örneklerinin bir arada görülmesi, yani ekin hem -Uñ hem de -nIñ şeklinde iki şekilde kullanılması önemlidir. Bilindiği gibi ilgi hâl eki Eski Anadolu Türkçesinde -(n)Iñ (Şahin: 2003: 47), Çağatay Türkçesinde -nIñ (Eckmann 1988: 58) biçimindedir. Eski Anadolu Türkçesi etkisi özellikle -Uñ şeklinde açıkça görülmektedir. Ek metinde üç ayrı kelimedede kullanım bulmuştur. Bu anlamda kullanımı sınırlıdır denilebilir.

4.3.3. -sU²z (İsimden İsim) Yapma Eki: *otsuz* “ateşsiz” (SKD 1987: 111), *öksüz* “anasız” (SKD 1987: 47, 91).

Köktürkçede düz ünlülü kelime köklerine her zaman düz ünlülü olarak gelen ekin yuvarlaklaşmasında -IU² ekinin analogik baskısı etkili olmuştur (Karadoğan 2003: 176). Eski Anadolu Türkçesinde ekin ünlüsü daima yuvarlaktır (Gülsevin ve Boz 2004: 152).

Metinde iki örnekte rastlanan bu yuvarlaklaşmada Eski Anadolu Türkçesinin yanı sıra, isim köklerinin yuvarlak olmasının da etkisi vardır.

4.3.4. İyelik Ekleri

4.3.4.1. Birinci Teklik Şahıs: *könglüm* “gönlüm” (SKD 1987: 97, 109), *közüm* “gözüm” (SKD 1987: 87), *oğlum* (SKD 1987: 141), *sözüm* (SKD 1987: 15), *vüçudum* (SKD 1987: 98).

Eski Anadolu Türkçesinde birinci teklik şahıs iyelik ekinin yardımcı ünlüsü daima yuvarlak ünlüdür (Karadoğan 2003: 176). Ekin yuvarlaklaşmasında “m” dudak ünsüzün etkisi vardır. Çağatay Türkçesinde hem düz hem de yuvarlak ünlülü (Eckmann 1988: 54) olarak görülen eke metinde sekiz farklı kelimedede on beş yerde rastlanmıştır. Ekin yuvarlak ünlülerle sınırlı kullanımı bir Eski Anadolu Türkçesi etkisini hissettirmekle birlikte bu yuvarlaklaşmada isim köklerinin yuvarlak ünlülü olmasının da etkisi söz konusudur. Yukarıdaki örneklerde isim köklerinin yuvarlak olduğu açıkça görülmektedir.

4.3.4.2. İkinci Teklik Şahıs: *bendlerüñ* “engellerin” (SKD 1987: 157), *könglüñ* “gönlün” (SKD 1987: 168, 203), *lutfuñ* “lutfun, cömertliğin” (SKD 1987: 247), *özüñ* “özün, kendin” (SKD 1987: 165, 220), *sözüñ* “sözün” (SKD 1987: 201, 220).

³ “üyün” örneği ile karşılaştırmak için alınmıştır.

Eski Anadolu Türkçesinde *-ñ* şeklinde görülen ikinci teklik şahıs iyelik ekinin ünlüsü genellikle yuvarlak ünlüdür. Bu ekin yuvarlak ünlülü olmasında $-(U^2)m$ birinci teklik şahıs iyelik ekinin analogik bir baskısı söz konusudur (Karadoğan 2003: 177). Çağatay Türkçesinde ek, hem düz hem de yuvarlak ünlüyle kullanılmaktadır.

Metinde on ikisi ayrı kelimeler olmak üzere yirmi iki yerde kullanılmıştır. Ekin yuvarlak ünlüyle bu denli sık kullanılması Çağatay Türkçesinde düzlük yuvarlaklık uyumunun bu ekte oldukça gelişmiş olduğunu göstermektedir.

4.3.4.3. Birinci Çokluk Şahıs: *sözümüzü* “sözümüzü” (SKD 1987: 140).

Eski Anadolu Türkçesinde birinci çokluk şahıs iyelik ekinin yardımcı sesi ve ünlüsü daima yuvarlaktır (Karadoğan 2003: 177).

Çağatay Türkçesinde ekin yardımcı ünlüsü düz ve yuvarlak şekilleriyle kullanılabilirdi kadar ekin ünlüsünün sadece düz şekilleri vardır (Eckmann 1988: 54).

Yukarıdaki örnekte ekin yardımcı ünlüsünün yuvarlaklaştığı fakat ünlüsünün düz olduğu görülmektedir. Bu yuvarlaklaşmada da bir Eski Anadolu Türkçesinden etkilenme söz konusu olabilir.

4.3.5. $-U^2p$ (Fiilden İsim Yapma [Zarf Fiil]/Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki): *bolub* “olup” (SKD 1987: 90, 120, 121, 128, 131, 136), *boluptur* “olmuştur” (SKD 1987: 63, 73, 125, 139, 146), *ëştüb* “işitip” (SKD 1987: 118, 122), *körüb* “görüp” (SKD 1987: 113, 120, 121, 124), *körübdürsen* “görmüşsün” (SKD 1987: 149), *tüşüb* “düşüp” (SKD 1987: 120), *urub* “vurup” (SKD 1987: 44, 46, 46, 62, 72, 96, 97, 119, 126, 143).

Köktürkçede zarf fiil eki $-p$ 'dir. Ek, ünlü ile biten tabanlara $-p$, ünsüzle bitenlere çoğunlukla $-(I)p$, son hecesinde yuvarlak ünlü bulunanlara da $-Up$ şeklinde gelir (Gabain 1995: 84).

Eski Anadolu Türkçesinde ek daima yuvarlak ünlüyle kullanılır (Gülsevin ve Boz 2004: 152).

Çağatay Türkçesinde hem düz hem de yuvarlak yardımcı ünlü alabilen ek (Eckmann 1988: 113, 114), düzlük yuvarlaklık uyumuna girmiştir.

Metinde çok geniş bir şekilde yuvarlak ünlüyle kullanılan ekte, Eski Anadolu Türkçesinin etkisinden söz edilebilir. Ekin yuvarlaklaşmasında $-p$ 'nin dudak ünsüzü olmasının etkisi büyüktür.

4.3.6. Emir Kipi Ekleri

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

4.3.6.1. İkinci Teklik Şahıs: *bolğul* (SKD 1987: 62).

Köktürkçede sadece düz şekilleriyle görülen ek (Gabain 1995: 79), Eski Anadolu Türkçesinde *-Gİl* şeklinde sadece düz ünlülü olarak görülür (Gülsevin ve Boz 2004: 133, Şahin 2003: 63). Ancak seyrek de olsa Eski Anadolu Türkçesinde görülür.

Çağatay Türkçesinde *-Ġl/-ĠIn* (Eckmann 1988: 118) şeklinde kullanım bulan ekin yuvarlak ünlülerle kullanımı son derece sınırlıdır. Yukarıdaki örnekte *bol-* fiilindeki “b” dudak ünsüzü ve “o” ünlüsü ekin ünlüsünü yuvarlaklaştırmıştır.

4.3.6.2. İkinci Çokluk Şahıs: *aytung* “söyleyin” (SKD 1987: 130, 134, 139), öltürüngüz “öldürünüz” (SKD 1987: 113).

Köktürkçede *-(I)ñ/- (U)ñ⁴* şeklinde olan ek (Tekin 2003: 180), Eski Anadolu Türkçesinde *-(U²)ñ/- (U²)ñU²z* şeklinde kullanılır (Gülsevin ve Boz 2004: 134).

Ek, Çağatay Türkçesinde de Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi hem düz hem de yuvarlak şekilleriyle kullanılır. Ancak, ekin *-(U²)ñU²z* kullanımı seyrek (Eckmann 1988: 118).

Metinde iki kelimedede ve dört yerde görülen ekin bu kullanımlarında Eski Anadolu Türkçesinin etkisi açıkça görülmektedir. Özellikle *öltürüñüz* örneğinde bu etki çok belirgindir.

5. Sonuç

Çağatay Türkçesiyle yazılan Seyyid Kasımî'nin Edebî Didaktik Destanları adlı çalışmasında eklerdeki yuvarlak ünlüler incelenmiş ve bunun sonucunda Çağatay Türkçesinin bu metin merkezinde Eski Anadolu Türkçesinden önemli ölçüde etkilendiği sonucuna varılmıştır. Eklerde yapılan incelemede yuvarlak ünlülerin düzlük yuvarlaklık uyumunu bozduğu, hatta bu uyumun gelişmesinde en önemli engel teşkil ettiği anlaşılmıştır. Yuvarlak ünlülü olarak tespit edilen bazı eklerin Köktürkçede de tamamen yuvarlak olmasından hareketle, bu eklerde bir etkiden ziyade, eski şekilleri devam ettirme eğilimi etkili olmuştur. Ancak sonradan yuvarlaklaşan eklerde kelime içindeki dudak ünsüzleri olduğu kadar, yuvarlaklaşma eğilimi bakımından ileri seviyede bulunan Eski Anadolu Türkçesiyle yazılan edebî metinlerin de etkisinden söz edilebilir. Çünkü o dönemde Çağatay ve Anadolu sahası edebî gelişmeleri ve edebî

⁴ Tekin çalışmasında ekin *-(x)ñ* şeklinde olduğunu belirttikten sonra *sü bar-ñ... altun yışda olor-uñ* örneklerini vermektedir. bk. Tekin 2003: 180) Buradaki *olor-uñ* örneğinde ekin yardımcı ünlüsünün yuvarlak olduğu açıkça görülmektedir.

eserleri karşılıklı olarak takip edilmekteydi. Bu nedenle bu iki edebiyat arasında karşılıklı bir etkileşimin olması kaçınılmazdır. Bu etki, çalışmamızda özellikle Köktürkçede kısmen yuvarlak ve sonradan yuvarlaklaşan eklerde kendisini göstermektedir. Aşağıdaki tabloda yuvarlak ünlüyle karşımıza çıkan eklerin kullanım sıklığı gösterilmiştir.

Ekin Türü	Kul. Kel. Say.	Kul. Sık.
-sUn (Emir Kipi 2. Teklik. Şahıs Eki)	6	7
-DUr (Ettirgenlik / Fiilden Fiil Yap. Eki.)	3	5
-Ur (Ettirgenlik/Fiilden Fiil Yapma Eki)	2	3
-GUr (Ettirgenlik/Fiilden Fiil Yap. Eki)	3	5
-Ur (Geniş Zaman Eki)	23	45
-Um (Fiilden İsim Yapma Eki)	1	4
-dU (Bilinen Geçmiş Zaman Eki)	4	6
-Uñ, -nUñ (İlgi Hâl Eki)	3	3
-sUz (İsimden İsim Yap. Eki)	2	3
-Um (İyelik 1. Teklik Şahıs Eki)	8	15
-Uñ (İyelik 2. Teklik Şahıs Eki)	12	22
-UmIz (İyelik 1. Çokluk Şahıs Eki)	1	1
-Up (Fiilden İsim/Zarf F./Öğ. Geç. Z. Eki)	12	36
-GUl (Emir Kipi 2. Teklik Şahıs Eki)	1	1
-Uñ/-UñUz (Emir Kipi 2. Çokluk Şah. Eki)	2	4

KAYNAKÇA

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- AKAR, Ali**, (2005), *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- AKAR, Ali**, (2008a), “Karışık Dillilik Bakımından Gülistan Tercümesi”, *Problemi Filologii Narodov Povolçiya* (Bildiri Kitabı), Moskova, s. 20 – 24.
- AKAR, Ali**, (2008b), “Kırım Tatarcasında Oğuzca Unsurlar”, *Uluslararası II. Türkoloji Kongresi Bildiriler II, Mevdunarodniy Simpozium Dokladı*, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı - Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesi, Simferopol, Kırım – UKRAYNA, s. 614 - 624).
- ARAT, Reşit Rahmeti**, (1987), *Makaleler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- BURAN, Ahmet**, (2008), *Makaleler*, (= Turkish Studies Series – V), Ankara.
- ÇETİNDAG, Yusuf**, (2006), “Ali Şîr Nevâî’ nin Osmanlı Şiirine Etkisi”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÇELİKBAŞ, Ayhan**, (2006), “Yeni Uygur Türkçesindeki Ses Hadiselerine Art Zamanlı Bir Bakış” , *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 15, s. 107 – 129.
- DİLAÇAR, Agop**, (1988), “Türk Lehçelerinin Meydana Gelişinde Genel Temayüllerin Koyulaşması ve Körlenmesi”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi 1957*, s. 83 – 93.
- ECKMANN, Janos**, (1958), “Çağatay Dili Hakkında Notlar” , *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 115 – 126.
- ECKMANN, Janos**, (1988), *Çağatayca El Kitabı*, (Haz. Günay Karaağaç), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ECKMANN, Janos**, (1989), “Memluk Kıpçakçasının Oğuzlaşmasına Dair” , *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964*, s. 35 – 41.
- EKER, Ümit** (2004), *Seyyid Kasımî'nin Destanlarının Metin, Aktarım ve Dil İncelemesi (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- ERCİLASUN**, Ahmet Bican, (2007), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GABAİN**, A.VON, (1995), *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÖKÇE**, Aziz, (2009), “Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Dudak Uyumu ve Ünsüz Uyumu”, *Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4 / 3, Bahar, s. 991 – 1012.
- GÜLSEVİN**, Gürer, BOZ, Erdoğan, (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- GÜLSEVİN**, Selma, (2007), “Karay Türkçesinde Oğuzca Unsurlar”, *Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2 / 2, Bahar, s. 300 – 306.
- İNAN**, Abdülkadir, (1989), “Kazak ve Kırgız Yazı Dillerinde Dudak Benzeşmesi (Labial Attraksiyon) Meselesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964*, s. 67 – 76.
- İNAN**, Abdülkadir (1956), “Karışık Lehçelerle Yazılan Türkçe Eserler” , *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Şubat, Cilt: 5, Sayı: 53, s. 272 – 275.
- KARADOĞAN**, Ahmet (2003), “Eski Anadolu Türkçesinde Yuvarlaklaşan Ekler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2001*, Cilt: 1 – 2, Sayı: 44, s. 171 – 179.
- KARAHAN**, Leyla, (2006), “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili Ağız İlişkisi” , *Turkish Studies / Türkoloji Dergisi I*, Sayı: 1, s. 9 – 18.
- KASIMHANOV**, Babahan, (1987), *Seyyid Kasımiyning Edebiy Didaktik Dastanleri*, Özbekistan SSR Fen Neşriyatı, Taşkent.
- KORKMAZ**, Zeynep, (1995), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖLMEZ**, Zuhale, (2007), “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, s. 173 – 219.
- SERTKAYA**, Osman Fikri, (1970), “Osmanlı Şairlerinin Çağatayca

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Şiirleri”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: XVIII, s. 133 - 138.

SİNOR, Denis, (2003), “İç Asya Kavramı”, *Erken İç Asya Tarihi*, (Derleyen: Denis Sinor), İletişim Yayınları, İstanbul.

ŞAHİN, Hatice, (2003), *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

TAVKUL, Ufuk, (2003), “Karaçay Malkar Türkçesinin Çerek (Yukarı Balkar) Diyalektinde Tespit Edilen Ses Değişmeleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 142, Şubat, s. 189 – 208.

TEKİN, Şinasi (1974), “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'olga – bolga' Sorunu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1973 / 1974*, s. 59 – 157.

TEKİN, Talat, (2003), *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul.

UĞURLU, Mustafa, (2002), “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eşdeğerliği, 'Camiyla' Romanındaki Meseleler Üzerine”, (Yay.: Nurettin Demir – Fikret Turan), *Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson*, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 389 – 401.

YILDIZ, Mustafa, (2009), “Nogay Türkçesinin Söz Varlığındaki Divanü Lügati't-Türk Kaynaklı Oğuzca Kelimeler”, *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4 / 3, Bahar, s. 2322 – 2337.